

Un diplomat român despre atentatul de la 20 iulie 1944

BOGDAN-FLORIN POPOVICI

La 20 iulie 1944, a avut loc cunoscuta tentativă de asasinare¹ a lui Hitler. Atentatul a fost organizat de un grup de ofițeri superiori germani, avându-l în frunte pe colonelul conte Klaus von Stauffenberg. Hazardul a făcut ca această acțiune să eșueze, iar complotiștii au fost pedepsiți cu sălbăticie.

Evenimentul a fost în atenția multor istorici, interpretarea cauzelor, a motivațiilor autorilor nefiind scutită de tendințe ideologizante². Iată de ce considerăm interesantă publicarea unui raport diplomatic³ al generalului Ion Gheorghe⁴, ministrul României la Berlin în timpul evenimentelor. Datat 1 august 1944, documentul face o analiză pertinentă și obiectivă a cauzelor care au determinat complotul, precum și a posibilelor urmări ale acestuia. Se poate remarca faptul că diplomatul român a intuit cu mare exactitate cauzele complotului, punctul său de vedere fiind confirmat de cele mai multe cercetări postbelice asupra evenimentului⁵.

Prezentăm, în continuare, acest document, cu mențiunea că am adus în mod tacit textul la normele actuale de ortografie și punctuație.

Nr. 60 Conf./P.2.

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI

CONFIDENȚIAL Personal⁶

BERLIN

Domnule Vicepreședinte al Consiliului,

În împrejurările de acum, când evenimentele cele mai grave se ivesc și trec cu o viteză care nu ne lasă nici măcar răgazul de a reflecta asupra lor, însuși un fapt ca acela al atentatului săvârșit la 20 iulie contra Conducătorului Germaniei nu

¹ Tentativa a fost rezultatul unei conspirații mai largi împotriva regimului nazist. Dintre grupările oponente (vezi pe larg Maurice Baumont, *Marea conjurație împotriva lui Hitler*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977), militarii au fost cei care au încercat eliminarea prin violență a lui Hitler. Acțiunea a fost codificată „Walkiria”; oficial, ea reprezenta planul de acțiune în caz de revoltă internă, dar oponenții, grație pozițiilor pe care le dețineau în conducerea militară, au emis o notă suplimentară, secretă, care prevedea arestarea șefilor SS și SD și ocuparea instituțiilor-cheie din Berlin.

² Vezi, de exemplu, D. Melnikov, *Complot împotriva lui Hitler*, București, Editura Politică, 1963.

³ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 307/1940, f. 619–628; documentul este adresat „Domniei-Sale, Domnului Profesor Mihai Antonescu, Vicepreședinte și Președinte a.i. al Consiliului de Miniștri, Ministrul Afacerilor Străine etc.”. (*Ibidem*, f. 619).

⁴ Ion Gheorghe (1893–1957), diplomat și militar român. Participă la primul război mondial; are carieră didactică la Școala Superioară de Război. În diplomație, îndeplinește funcțiile de atașat militar al României în Turcia (1933), atașat militar în Germania (1940–1944) și ambasador al României în Germania (1943–1944). După 23 August 1944, va rămâne în Germania de Vest, suportând ani de recluziune în lagărele americane de aici. În țară, el a fost judecat și condamnat la moarte în contumacie. Cartea sa, *Rumänien Weg zum Satellitenstaat*, Heidelberg, Kurt Vowinkel Verlag, 1952, a fost tradusă și în românește: *Un dictator nefericit. (Drumul României spre statul satelit)*, editor Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1996.

⁵ Vezi Florin Constantiniu în „Prefață” la Maurice Baumont, *op. cit.*, p. 9–11; *Marea conflație a secolului XX. Al doilea război mondial*, București, Editura Politică, 1971, p. 375.

⁶ Este adăugat cu creionul, scris de mână și subliniat cu două linii.

a lăsat un ecou decât de scurtă durată, fiind imediat depășit și înecat în valurile agitate ale tragicelor frământări ale sfârșitului de război ce trăim.

Dacă deci ecoul atentatului asupra Führer-ului este aproape stins, consecințele acestui act pot fi considerate ca deosebit de mari, amenințând chiar să devină fatale pentru întregul bloc al rezistenței germane. Consecințele acestui act sunt grave pentru că originile lui sunt grave.

Pentru a găsi explicația justă a acestui act funest este necesar a trece pe scurt în revistă originile lui și cauzele care l-au făcut posibil.

De multe ori am atras atenția asupra faptului că revoluția național-socialistă n-a reușit să formeze din națiunea germană un bloc unitar. Ea a făcut, ce-i drept, foarte mult în această direcție, dar n-a avut tăria să meargă până la capăt. Ea a lucrat foarte mult asupra maselor lucrătoare și micii burghezii (inclusiv țărănimea), dar s-a complăcut în compromisuri fatale în ceea ce privește clasele de sus: nobilimea, burghezia înaltă, cadrele vechii armate și o parte a lumii intelectuale. Intenția a fost, desigur, bună, pentru că, conducerea germană a crezut că este necesar să asigure, de la început, revoluției național-socialiste un nivel cât mai ridicat și o fațadă plină de strălucire. Nivelul ridicat și fațada impunătoare trebuiau să le dea tocmai clasele înalte ale națiunii, pe care conducerea germană a sperat fie să le atragă în masa revoluționară, fie să le folosească cu abilitate pentru însăși promovarea și succesul revoluției național-socialiste. Acest scop n-a putut fi atins decât în parte. Clasele înalte ale națiunii germane au prestat serviciile lor conducerii național-socialiste nu pentru că ele ar fi fost hotărâte vreodată să adere, cu deplină sinceritate, la principiile revoluției național-socialiste, ci fiindcă au socotit că ar fi posibil, mai ales după începuturile pline de succes pe teren politic și național ale conducerii național-socialiste, ca aceasta să ducă Germania la mărirea și prestigiul mondial, care este visul oricărui german, din orice strat social ar fi el. Clasele înalte au avut convingerea că serviciile prestate de ele conducerii național-socialiste vor ajuta la realizarea acestui scop politic și național, dar că ele vor rămâne, totuși, atât de tari încât să împiedice oricând ca mărirea Germaniei să fie vreodată similară cu triumful revoluției național-socialiste propriu-zise. Adevărul este că aceste clase sociale germane au rămas, în marea lor majoritate, numai interesate de succesele inițiale național-socialiste, la care au vrut să participe pentru a se folosi de aceasta, dar, în fond, ele au stat tot timpul pe o poziție de absolută animozitate față de tendințele naturale ale revoluției național-socialiste. Ele au fost de acord numai cu prima parte a sensului acestei revoluții și dușmane cu cea de-a doua. Scopurile naționaliste ale revoluției au fost propriile lor scopuri, dar niciodată aceste clase n-au putut accepta cu inima ușoară procesul de treptată și adâncă socializare a națiunii germane. Cât timp conducerea național-socialistă a zburat din succes în succes, resentimentele claselor înalte germane au trebuit să fie, fatal, înăbușite. Întâi victoria germană și, deci, a noastră, ziceau aceste clase sociale, apoi răfuiala cu nazismul.

Când succesele au încetat, vina nu putea să fie decât a nazismului. Răfuiala proiectată după victorie a trebuit să fie anticipată.

Că acest gând a putut face pe organizatorii atentatului contra Führerului să se hotărască să provoace răfuiala cu național-socialismul, chiar acum, când națiunea germană stă să cadă sub grozava povară a acestui crud război, aceasta n-a putut surprinde decât pe cei care nu înțeleg încă adevăratele stări de lucruri din Germania.

Adevărul adevărat este că revoluția național-socialistă a trebuit să ducă Germania, în orice caz, la socializarea profundă a națiunii germane, fie că ar fi învins în acest război, fie că ar fi ieșit învinsă din el. Deosebirea este numai că, în caz de victorie, ea ar fi dirijată această socializare, și nu numai a națiunii germane, dar a întregii Europe, pe când învinsă, ea va trebui să se adapteze unei socializări impuse de cea mai mare putere învingătoare pe continent, ea (Rusia) însuși socialistă.

Clasele înalte germane, – fiindcă ele sunt în cauză în atentatul produs, grupul atentatorilor fiind exponentul acestor clase –, au crezut că trebuie să tolereze venirea la putere a național-socialismului ca un necesar paratrăznet contra pericolului comunist (de fapt, socialism de stat).

Tot ele, apoi, dându-și seama de formidabila forță a bolșevismului rusesc (de fapt, un aspru socialism de stat), au fost acelea care au suflat la urechea conducerii germane, că nu poate fi realizată victoria germană completă fără distrugerea, în prealabil, a bolșevismului rus. Căci aceasta este realitatea exactă a lucrurilor: reprezentanții claselor înalte germane, care se găseau în colaborare cu național-socialismul, și în special cadrele vechi ale armatei, au convins conducerea germană să atace Rusia, spre stupefacția totală a majorității poporului german. Era vorba atunci de siguranța distrugerii rapide a bolșevismului rus.

Acum, când acest bolșevism rus este pe punctul de a triumfa, conjurarea pericolului de socializare a națiunii germane nu mai putea fi sperată decât printr-o virare bruscă a Germaniei, cu orice alte consecințe, afară numai de hydra socialistă, spre anglo-americani, cu speranța absurdă că aceștia vor mai putea scăpa Germania de o profundă socializare.

O asemenea virare spre anglo-americani este dorită, de altfel, și de conducerea național-socialistă însăși, dar nu pentru același motiv, ci pentru acela de a putea înfrânge astfel, totuși, Rusia. Căci toată lupta dintre național-socialism și bolșevism nu este, în fond, decât lupta pentru dirijarea socializării de mâine a Europei și poate a lumii întregi.

O virare acum spre anglo-americani nu este însă posibilă. Nu este posibilă pentru că în fruntea Germaniei se afla actuala conducere național-socialistă și pentru că, mai ales, Germania este încă destul de tare. O virare spre lumea anglo-saxonă n-ar fi posibilă decât fără conducerea actuală și de către o Germanie ruptă moralicește în două, dezbinată și incapabilă de a mai constitui un pericol pentru această lume anglo-saxonă către ale cărei idealuri clasele înalte germane nu doresc decât o integrare cât mai completă.

Așadar, în această considerațiune trebuie căutată originea atentatului: înlăturarea actualei conduceri pentru a face posibilă o înțelegere cu anglo-americanii și, implicit, pentru a salva astfel privilegiile și bunurile periclitate ale acestor clase sociale, care nu se pot obișnui cu perspectivele unei socializări totale și radicale a Germaniei. Lucrul acesta este atât de adevărat, încât nu rareori am auzit eu însumi elemente din aceste clase înalte germane spunând, nu acum, când șansele unei victorii germane sunt aproape complet dispărute, dar încă de mult, când victoriile germane se țineau lanț, că nici n-ar fi de dorit o victorie complet germană.

*

Pentru a ne putea da seama de ce s-a urmărit prin complotul recent trebuie să reflectăm, pe baza informațiilor pe care le posedăm, la cele ce-ar fi urmat dacă atentatul ar fi reușit. Pentru mine nu este nici o îndoială că Germania ar fi trecut,

În acest caz, printr-un regim tip Kerenski. Dispariția Führerului și, implicit, a echipei conducătoare actuale ar fi dus fatalmente la prăbușirea rezistenței germane, căci, cu toată voința de luptă ce o arată încă fronturile germane și cu fanatismul creat de revoluția național-socialistă, națiunea germană, considerată în ansamblul ei, dorește arzător sfârșitul războiului. Un eveniment cardinal ca acela al dispariției Führerului, care el prin el înfățișează simbolul revoluției național-socialiste, ar fi zguduit din temelii întreg ansamblul de elemente ce constituie blocul rezistenței germane. Ar fi însemnat ruperea echilibrului sufleteș german; ar fi însemnat dispariția ideii care încă dă coeziune de luptă germană. Ar fi însemnat semnalul încetării luptei, cu inevitabila aruncare a armelor din mâini.

Un general oarecare, sprijinit de castele în sânul cărora s-a născut ideea complotului, ar fi încercat să canalizeze energiile germane, rămase încă în ființă, pentru continuarea luptei cu fața numai spre est, cu sau fără sprijinul anglo-american.

În interior însă ar fi izbucnit anarhia. Partidul și SS-ul, de o parte, armata generalilor de altă parte, iar armata maselor lucrătoare, peste toți mai puternică decât toate celelalte, ar fi început să se sfâșie între ele. Exact ca sub regimul Kerenski. O armată încă pe front, sperând iluzoriu să ducă războiul cu rușii la sfârșitul dorit, dar neatins nici de armata puternică și unitară din trecut, iar în spate armate politice ale diferitelor curente și resentimente, sfâșiindu-se reciproc.

La urmă, anarhia pretutindeni, pe ruinele căreia masele socialiste germane ar fi căutat să îndeplinească firele unui nonsens de viață pentru națiunea germană.

Ne întrebăm: care să fi fost planul noului Kerenski german? Mai întâi o întrebare și mai importantă: care a fost persoana destinată pentru acest rol? Căci dacă această persoană a fost, după relatarea oficială germană, generalul Olbricht⁷, nu putem decât să surâdem la gândul că acest biet și oarecum simplu general, pe care l-am cunoscut în diferite împrejurări de serviciu, și-ar fi pus, într-adevăr, în minte să conducă el barca atât de greu încercată și stând gata să se înece a Germaniei.

Probabil că generalul Olbricht, un om cu mijloace atât de modeste, nu era decât un paravan în dosul căruia sforile erau trase de alte mâini.

Dar oricare ar fi fost persoana destinată de complotiști să joace rolul noului conducător al Germaniei, ne întrebăm care ar fi putut fi speranțele ei în succesul acțiunii de salvare a Germaniei, ce-ar fi urmat să fie după dispariția actualei conduceri. Aceste speranțe n-ar fi putut avea decât o singură bază: sprijinul anglo-american!

Este posibil ca organizatorii complotului să fi posedat vreun semn cât de mic indicator al acestui sprijin anglo-american?

Îmi este imposibil a crede așa ceva! Căci în aceasta constă marea iluzie a claselor înalte germane, că anglo-americanii s-ar găsi în situația de a face vreun gest inamical față de Rusia, sau că ei ar conveni să ajute vreunui Kerenski oarecare să se joace încă cu vreo forță militară germană, încă destul de puternică, în dosul cărora ei ar ști bine că se ascund aceleași caste, care au însemnat puterea militară de totdeauna a Prusiei și a Germaniei.

⁷ Printre figurile de primă mărime în politica germană care au luat parte la complot îi amintim pe generalii Beck, von Tresckov, Carl Goerdeler; diplomați ca von Hassel, Schulenburg. Generalul Olbricht (1888-1944) era adjunctul generalului Fromm, comandantul Armatei de Interior (cf. D. Melnikov, *op. cit.*, p. 119; Maurice Baumont, *op. cit.*, *passim*).

Jocul acesta ar fi în prezent destul de periculos pentru anglo-americani, care nici nu pot gândi deocamdată că ar putea, fără riscurile cele mai grele, să se despartă de Rusia, atât timp cât puterea militară germană este încă serioasă. Așa că putem socoti, fără teamă de a greși, că organizatorii complotului german n-au putut avea în mâini nici o indicație oficială sau oficioasă anglo-americană că s-ar putea bizui în atitudinea lor pe vreun sprijin anglo-american. Încât nu putem trage altă concluzie decât aceea că la baza acțiunii complotiștilor n-a stat decât numai o speranță a acestui sprijin, nejustificată prin nimic altceva decât prin ideea că anglo-americanii n-ar putea sta niciodată de vorbă cu Germania atâta vreme cât aceasta are actuala ei conducere.

Dacă totuși atentatul reușea, ar fi fost anglo-americanii dispuși să ajute în vreun chip oarecare tendințele presupusei conduceri germane, care nu puteau fi altele decât acelea ale înțelegerii cu anglo-saxonii și front comun împotriva bolșevismului rusesc?

Chiar dacă ar fi fost anglo-americanii dispuși la aceasta, ei n-ar fi în stare s-o facă. Pentru că, repet: oricât de odioasă le poate fi actuala conducere germană, mai odioasă le este, fără îndoială, puterea militară germană, cu tot complexul acesteia de cauze și elemente, putere militară pe care anglo-americanii nu știu încă în mod absolut sigur de partea cui ar putea-o arunca frământările politice și sociale ale viitorului. Așa că, în socotelile lor prezente, nu poate fi altă soluție în ceea ce privește această putere militară germană, existentă și posibilă oricând, prin vastul ei complex de cauze și elemente, decât distrugerea ei și a întregului complex care stă la bazele ei.

Este clar, deci, că anglo-americanii, în cazul prăbușirii politice germane, ce-ar fi urmat fatalmente dacă atentatul ar fi reușit, ar fi uzat și în acest caz de rețeta aplicată Italiei și formulată atât de drastic de Churchill: „a lăsa Germania să fiarbă în propria ei zeamă“. Această rețetă este aceea care duce, în mod sigur, după cum a dus și în Italia, la destrămarea totală politică, socială și militară. Odată Germania ajunsă la acest punct sub conducerea nefericită a unui Kerenski oarecare, de-abia atunci interesele vor socoti sosit momentul de a aviza.

*

Ne putem pune acum întrebarea ce va urma în situația actuală, cauzată și influențată totuși foarte mult de atentatul chiar nereușit.

Ce va urma este de fapt un sfârșit de mult probabil; atentatul, chiar nereușit, nu face decât să grăbească acest sfârșit. Ori, acest sfârșit este de mult timp în instinctul maselor populare germane, acolo unde și trebuie, de fapt, căutat și unde poate fi discernat cu cea mai mare siguranță. Instinctiv, masele populare germane își dau seama mai bine în ce sens bate vântul, spre deosebire de alte elemente ale națiunii germane, care nu pot vedea situația decât prin prisma intereselor particulariste și, uneori, chiar meschine. Masele largi germane: muncitorimea, țărănimea, mica burghezie, mare parte a lumii intelectuale și chiar numeroase elemente ale armatei (clasa subofițerilor, în general) știu de mult că atât victoria, cât și înfrângerea germană vor avea ca ultimă finalitate același rezultat: profunda socializare a națiunii germane. Aceasta și face ca perspectiva unei înfrângeri să nu îngrijoreze atât de mult aceste largi mase germane. Da, acesta este adevărul: aceste mase germane nu se tem deloc de înfrângerea posibilă. Ele așteaptă cu o liniște într-adevăr izbitoare desfășurarea evenimentelor, de care nu se lasă deloc impresionate.

Între victorie și înfrângere nu este decât o deosebire, cred aceste mase populare germane, aceea de nuanță și de organizare a aspectului social al vieții de după război, caracterul acesteia trebuind să fie, fatal, același. Explicația pentru care masele largi germane au în instinctul lor această convingere se datorează faptului, care scapă observației generale, anume că interesul acestor mase a încetat treptat, treptat, mai ales de când victoria germană n-a mai fost considerată ca certă, să mai fie de ordin politic, ci numai de ordin social. Către acest interes social s-au îndreptat toate năzuințele maselor largi germane și acesta a fost mobilul pentru care ele au aderat la început cu toată convingerea la revoluția național-socialistă. Elementul național și interesul politic legat de o Germanie victorioasă au fost, desigur, îmbrățișate cu toată căldura patriotismului conștient de care este animată întreaga lume germană, dar deziluzia suferită pe acest termen a făcut ca interesul social să treacă pe primul plan. Or, masele largi germane, lăsând la o parte excepțiile, cu tot numărul lor destul de important, sunt profund legate de ideea socializării și cu totul refractare de a se schimba cursul acesta al lucrurilor.

Nuanța totuși națională și patriotică a procesului de socializare înfăptuit, și care ar urma să fie desăvârșit de național-socialismul german, este singurul element moral astăzi valabil care face ca masele largi germane să acorde încă sprijinul lor actualei conduceri germane, în calitatea pe care o are aceasta de a fi conducătoarea și simbolul luptei de socializare întreprinsă de și în numele națiunii germane. Perspectivile de viitor se deprind astfel din însăși aceste constatări. O salvare a idealului socializării cu orice preț.

Și aceasta prin contrast cu mobilul adevărat al organizatorilor complotului și al castelor care se ascund în dosul acestora.

Complotul a venit într-un moment greu pentru Germania. Atunci când posibilitățile victoriei se arătau din ce în ce mai reduse. Atentatul săvârșit a făcut însă ca orice posibilitate de căutare a unei punți de înțelegere a conducerii actuale cu Vestul să devină și mai irealizabilă.

Din această cauză, actualei conduceri germane nu-i mai rămâne decât ori calea unei lupte dusă până la cele mai extreme consecințe, având înconștient, dacă nu convingerea succesului, cel puțin reflexul instinctiv al maselor largi germane, a căror siguranță în realizarea idealului viitorului social german nu poate fi zdruncinată de perspectiva înfrângerii. Căci înfrângerea germană nu poate aduce decât o conducere hotărât de stânga, fie imediat, fie după intermezzo-ul vreunui regim gen Kerenski, conducere de stânga care va căuta fatalmente legătura cu Rusia.

Dacă acesta este viitorul, se poate pune întrebarea dacă actuala conducere germană nu va încerca ea să facă același lucru.

Credința mea este că atentatul recent a deschis actualei conduceri germane această posibilitate. Această conducere ar putea fi antrenată spre ideea că n-ar mai avea nici un motiv să menajeze, în vreo privință, alte elemente, alte clase, sau alte interese germane decât acelea ale maselor largi populare, care n-ar fi deloc speriate de căutarea unei legături cu Rusia, situație care ar garanta definitiv libera dezvoltare a socializării națiunii germane. Nu numai ruptura, ce pare acum completă, între național-socialismul care crede a se bucura încă de sprijinul maselor largi germane (sprijin ce, dacă nu este acordat cu entuziasmul din trecut, este acordat totuși cu un vădit sentiment de toleranță resemnată) și clasele înalte germane poate îmbrânci actuala conducere spre căutarea unei legături cu Sovietele, dar mai ales situația militară și politică prezentă ar putea duce spre o asemenea hotărâre.

Este bine să nu uităm că dictatorul Rusiei este, după cele ce spun toți care l-au cunoscut, un om lipsit de vanități și de exagerări. O Germanie care, în momentul când ar căuta legătura cu el, și-ar mărturisi implicit înfrângerea, nu mai poate constitui un pericol pentru Rusia, dar totuși unul pentru ceilalți. Cine știe dacă această idee nu-i va surâde dictatorului Rusiei?

Primiți, vă rog, domnule Vicepreședinte al Consiliului, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Ministrul României la Berlin
ss. General Ion Gheorghe